ՃԱՌԱԿ

ՀԱՆՊՈՒԱ ՏԱՐԱԾՈՐԵԱՑ

Գ. ՏԱՐԻ Զ. ՀՐԱՏԱՆ 1864 ԹԻՒ 97. ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 10

"ՄԱՄՈՒԼԸ ԸՆԿԵՐԱՑԻՆ ԱՀԱՒԱՐՀԻՒՆ ԼՈՑՍՆ Է, ԵՒ ՈՒՐ ՈՐ ԼՈՑՍ ԿԱՑ, ՀՈՆ ԿԱՑ ՆԱԵՒ
ՆԱԽԱՀՆԱՄՈՒԹԵԱՆ ՄԱՏԸ: Վ. ՀԻՒԳՕ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Զայն յառաջադիմութեան. — Պիտոյք մարդկային կենաց.
Լի Մելբուռլը
Այլ և այլ.
Թանուցոյց.

ԶԱՅՆ ՅԱՌԱՋԱԴԻՄՈՒԹԵԱՆ

Ա.

ՊԻՏՈՅՔ ՄԱՐԴԿԱՑԻՆ ԿԵՆԱՑ.

Մարդկային ընկերութեան մը մէջ երբ շուրթերը կսկսին շարժիլ և այբ, բէն, գիմ արտասանել, զրեթէ բնականաբար արձագանգ կըլլան միշտ հանրական բառի մը, որ յառաջադիմութիւն կանուանի: Մեր օրերու մէջ չկայ ազգ մը, ժողովուրդ մը, մարդկային որ և է բազմութիւն մը որու մէջ դրօշակիր մը չունենայ այս խօսքը: Սակայն ոակաւաթիւ են այն ազգերը, որոնք ներքին համոզումով մը ընդունին այս սկզբունքը, և կաբեռնան կամ անկեղծօրէն ուզեն վարուիլ համեմատ այն թէութիւններու, որոնցմով իսկա մ'ըլլալէ կը դադրի այն, և թանձրանալով կը շօշափուի նաև օտարներէ:

Ակեսթիկեան մ'երևալու վտանգը արհամարհելով կը համարձակինք հաստատելու թէ նաև Հայ ժողովուրդին մէջ դեռ կիսովին ըմբռնուած իսկա մ'է յառաջադիմութիւնը, և թէ քիչ անձինք պիտեն յարգել և իրականել զայն:

Ըսինք թէ մեր մէջ տակաւին իսկա մ'է այն: Մեր այս կարծիքէն պէտք չէ հետևցնել թէ Հայերը ծնայուն և նեխուած ջուրերու կը նմանին: Ո՛չ, սակաւ ինչ անոնք ևս կընթանան կամայ ակամայ, ըստ որում ջուրը բնականաբար կը հոսի կերթայ, երբ իւր ընթացքին մասնաւոր ձամբայ և բաւական մղում կը գտնէ: Սակայն Մէլէսի ընթացքը Միսիսիպիի ընթացքին չկրնար հաւասարիլ: Գէտի և առուակի մը ջուրերու ընթացքին և արագութեան մէջ ահագին տարբերութիւն կայ: Ցորդահաս գետ մը խոչընդոտ և արգելք չգտնէնար, և կարող է քշելով հետը առնել տանելու նաև այն ժայռերը որոնց բարձումը սիտանեան բազուկներու կարօտիլ կերևայ 'ի սկզբան: Առուակի մ'ընթացքը այս յատկութիւնը չունի, և թէ մանր մունր քարերը կրնայ առնուլ և տանիլ, ամենափոքր թումբի մը առջև իւր ընթացքը կանգ կառնու, կը հաշմուի, և եթէ արտաքին և անակնկալելի զօրութիւն մը չի դայ անոր առջև անցք մը բանալու, իւր ջուրերը անշարժ կը մնան, կը նեխին և կապականին:

Այսպէս է ժողովուրդներու յառաջադիմութեան ընթացքին տարբերութիւնը: Կան ժողովուրդներ, ինչպէս են Գաղղիացիք, Անգլիացիք, և, որոնք վճռական և զգրիլ չեն դիտեր նաև աննկուն կարծուած արգելքի մ'առջև և կը յաջողին զայն տապալելով յառաջ անցնիլ, ամենևին հոգ չընելով եթէ նաև նոյն տապալումն աշխարհըս շարժի:

Կան նաև ժողովուրդներ, որոնք նորաքայլ են և ամէն մէկ քայլափոխին վճռաւումի և յուսահատութեան կենթարկին, վատոյժ և անփորձ ըլլալնուն պատճառաւ, ինչպէս են դերի ազգերը:

Խնդիրը յառաջադիմութեան ընթացքի աստիճանին վրայ է ուրեմն։

Այս աստիճանը դտնելու համար նախ հարկ է որոշել յառաջադիմութեան ինչ ըլլալը և անոր ամեն մէկ ձիւղին ինչ բարգաւաճումի ընդունակ ըլլալը նշանակել։ Այս որոշումէն և նշանակումէն ետք դտնելու է նաև այն համեմատութիւնը որ կայ մեր ազգին յառաջադիմութեան և ուրիշի մը յառաջադիմութեան մէջ։ Ընտաեն միայն կրնանք իրօք դիտնալ թէ ուր ենք, ուր կուզենք երթալ և ինչպէս կը պարտաւորինք քայլել։ Կը հարցուննենք նախ թէ յառաջադիմութիւն ըսելով ժողովուրդ մը ինչ կը պարտաւորի հասկնալ։

Արդկութեան համար յառաջադիմութիւնը և երջանկութիւնը նոյնութիւն մ'է։ Ժողովուրդ մը երբ կուզէ յառաջանալ, կուզէ երջանկանալ այս ինքն կատարելութեան հասնիլ։ Երջանկութիւնը ոչ այլ ինչ է բայց եթէ ապրիլ և վայելել։

Ինչպէս անհատներու, նոյնպէս ազգերու կեանքը եռակի է. նիւթական, բարոյական և մտական։ Արդկային ամեն գործառնութեանց նպատակն է պահպանել և բարգաւաճել այս եռաձև կեանքը և ասոր պիտոյքը հայթայթել։

Արդկութիւնը կը պարտաւորի պահպանիլ և բարգաւաճիլ. այս է յառաջադիմութեան նպատակը։

Արդկութիւնը հետևաբար կը պարտաւորի հայթայթել և ունենալ այն միջոցները որով կեանքը պահուի և կը բարգաւաճի. այս ալ կանոնի յառաջադիմութիւն։ Սակայն նիւթական կեանքը ուրիշ, բարոյականը ուրիշ և մտականն ալ ուրիշ պիտոյից կը կարօտի։ Նայքը կըսեննք թէ ինչ են այս պիտոյքը։

Ա. այժմ կըսեննք.

Կեանքի ամեն տեսակ պիտոյքը կարտադրի և կը հայթայթուի աշխատութեամբ։ Ուսկի կը հետևի թէ առանց աշխատութեան չենք կեանք, և թէ այս աշխատութեան կերպին և արդեանցը տեսակին ու քանակութեանը համեմատ անհատական կամ հասարակական կեանքն ալ աւելի կամ նուազ կը շարունակուի, իւր երեք ձիւղին մէջ աւելի կամ նուազ հաստատութիւն ունենալով։

Ուրեմն ուր որ աշխատութիւն չկայ կամ անբաւար է այն, հոն յառաջադիմութիւն չկայ, կամ եղածը առօրեայ և թերի է։

Վաղաքակիրթ ժողովուրդի մը էութեան պիտոյքը անկիրթ ժողովուրդի մը պիտոյից հետ մի և նոյն համեմատութիւնը չունի։

Վաղաքակրթութեան հետ կաճին և կը բազմանան նաև կեանքի պիտոյքը, և հետևաբար աշխատութիւնը ևս նոյն պիտոյից համապատասխանող արդիւնք արտաբերել կարենալու համար կը պարտաւորի լաւագոյն թէութիւններով դրաւել մարդուս գործունէութիւնը։ Աշխատութիւնը մարդուս ամեն տեսակ կարողութեաց կիրառումն է։

Անիկա կաշխատի՝ իբր նիւթական էակ.

— Ինչո՞ւ. — Ուտելու համար։

Անիկա կաշխատի՝ իբր բարոյական էակ.

— Ինչո՞ւ. — Սիրելու համար։

Անիկա կաշխատի նաև իբր իմացական էակ.

— Ինչո՞ւ. — Տեսնելու համար։

Ուրեմն անոր ամեն աշխատութեանց նպատակն է երեք բան.

Հպ. Աեր. և Լոյս։

Ահա այս երեքն են մարդկային եռակի կեանքի պիտոյքը։ Ընդհանուր մարդկութեան պարտքն է լիուլի ունենալ զանոնք, և ունենալու համար աշխատիլ։

Եթէ դիտենք արդ թէ ժողովուրդի մը պիտոյքը ինչ է, կրնանք հասկնալ անոր յառաջադիմութեան աստիճանը՝ դիտելով թէ ինչ կարտաբերեն անոր նիւթական, բարոյական և իմացական զօրութիւնները, և հասկնալէ ետև կը համեմատենք արտաբերութիւնը, այսինքն աշխատութեան արդիւնքը, չափը և տեսակը նոյն պիտոյից հետ, և ահա անտաեն կը դտնենք նոյն ժողովուրդին յառաջադիմութեան աստիճանը։

Եթէ այս երեք պիտոյքը հոդալով միայն հնարին է երջանկանալ, ուր որ կը նուազին անոնք, կը նուազի նաև երջանկութիւնը, և ուր որ բոլորովին կը պակսին, կը պակսի նաև երջանկութիւնը։ Ու արդարև ընդհանուր նշանակութեամբ առնելով կը հարցուննենք թէ ինչ է հացը։

Առաջին տարր նիւթական կեանքի։

Հոն ուր որ հաց կայ, այսինքն ինչ որ կուտուի և կը մարսուի, նիւթական կեանքը կը սնի և կը պահուի, ստամոքսը կը յագի, ապրելու այսինքն կենդանի մնալու երջանկութիւնը կատարուի։ Ուր որ կը պակսի հացը, հոն թշուառութիւնը կը սիրէ։ Ընտութիւնը ստամոքսին մեծութիւնն է։

Ի՞նչ է սերը։

Առաջին անունդ բարոյական էութեան, որով անհատը կը սիրէ զԱստուած և զմարդ։

Ուր որ սէր կայ, հոնկէ ինքնամոլութեան ձիւաղը խոյս կուտայ, և խոյս տալովը մարդս կը սիպտուի մտածել նաև իւր նմանին վրայ։ Ուրիշին վրայ մտածել զոհողութեան յանձնառու ըլլալ

կենթադրէ։ Ըստ այս թէուրեամբ միայն աշխարհս բարոյական օրինաց կրնայ հետեւիլ և պաշտել առաքինութիւնը։ Ուրեմն բարոյական աշխարհի էութիւնը եթէ սիրով կրնայ շարունակուիլ, առեղծութիւնը կրնայ ջնջել զայն. և արդարև ուր որ առեղծութիւն կայ հոն սէր չկայ, ուր որ մոլորութիւն կայ, հոն առաքինութիւն չկայ, և մարդս ուրանալով իր բարոյականութիւնը, կամովին անբան կենդանիներու կարգը դասուած կըլլայ։

Եթէ "Առեղծութիւնը սրտին մթութիւնն է", գթութիւնը պէտք է ըլլայ անոր արեւը։

Ի՞նչ է լոյսը։

Իմացական կեանքի առաջին և հարկաւորագոյն պիտոյքը։ Իմացական կեանքի պաշտօնն է տեսնել և առանց լուսոյ տեսնել անհնարին է։

Գիտութիւնը լոյս է որ կը բանայ մարդին աչքը և կը ցուցունէ անոր ինչ որ նախապէս չէր տեսնուեր։

Ուր որ իմացական կեանք չկայ, հոն չկայ նաև թէ նիւթական և թէ բարոյական կեանք։ Եթէ մարդին պաշտօնն է տեսնել, իր պարքն է լուսաւորիլ, այսինքն գիտնալ։ Առանց գիտութեան չենք լոյս։ Տգիտութիւնը կուրութիւն է, և միտք մը որ կոյր է, 'ի խաւարի է։ Եթէ կուզես լուսամուտ մը բանալ այս սենեակին զոր միտք կանուանենք, աշխատէ. ահա քեզ զօրութիւն մը, որ կանուանի կամք, նաև դործի մը որ կանուանի ԱՇԽԱՏԵԼ։

Ազգ մը յառաջադէմ է երբ կարտաբերէ իր կեանքին այս երեք պիտոյքը։

Հաց, այսինքն նիւթական կեանքը.

Սէր, այսինքն բարոյական կեանքը.

Լոյս, այսինքն իմացական կեանքը։

Ու և է մարդկային բաղմութիւն անթերի չկրնար արտաբերել կեանքի այս երեք տարրական պիտոյքը, մանաւանդ երկրորդը։ Անթերի արտաբերումը, ով գիտէ, դուցէ դարերու շարքի մը կը կարօտի. առ այժմ իւթոփի մ'է այն։ Անգլիացիք, Գաղղիացիք, Ամերիկացիք, ամէն ազգերէ աւելի յառաջադէմ, այսինքն այն երեք պիտոյքը լիուլի արտաբերող կը կարծուին։ Մենք կը ճարժենք այսպիսի կարծիք մը և եթէ կը խոստովանինք թէ արդարև անոնց նիւթական և մտական յառաջադիմութիւնը զգալի է, ոչ նուազ զգալի է նաև սիրոյ նկատմամբ անոնց ընկերային աշխարհին ամլութիւնը, ըսել կուզեմ անբարոյականութիւնը։ Այդ ինչ և իցէ, ժողովուրդ մը որ կը հաւատայ յառաջադիմութեան օրէնքի, մարդկային կատարելագործութեան և ապագայի մը, կը պարտաւորի իր բոլոր զօրութիւնները և կարողութիւնները նոյն սիտոյից արտաբերմանը ջանալ և ջանալ ջանքանալը։ Կերպը։

Սակայն նիւթական կեանքի իբր առաջին տարր հացը նշանակելէն հետ՝ քանի մը բացատրութիւն տալ աւելորդ չթուիր մեզ։ Այս առաջին տարրէն զուրկ չեն նաև անասունները, որոնք տանջանց աշխատելու կը դատեն զայն, մինչդեռ մարդս կը պարտաւորի կազմել։

Եթէ մարդս լոկ կենդանի ըլլար, միայն իր կենդանութիւնը պահելու համար բնութեան ծոյը ապրելով կրնար շատանալ։

Այլ մարդս ոչ միայն կենդանի, այլ նաև բանաւոր, իմացական, զգայուն, ազատ և ընկերական էակ մ'է։

Այս յատկութիւններով բոլորովին կը զանազանի անասունէն, և ասոր պէս միայն ուտելով չբաւականար, այլ նաև կը բնակի ընկերութեան և քաղաքի մէջ, կը հագուի, և կը վայելէ ինչ որ գեղեցիկ է աշխարհիս նիւթական կարգաւորութեան մէջ։

Ասկէ կը հետևի թէ նիւթականի մասին մարդը կրնայ ոչ միայն հաց այլ նաև ուրիշ հարկաւորութիւններ արտաբերել համար որոնք աշխատութիւնը կը զանազանեն, կը բաժնեն, կը դասակարգեն, կը լաւագունեն և անոր ամէն մէկ բաժանումն տարբեր արդիւնք կսպասեն։

Այս բաժանումները ընդհանուր կերպով երիք են.

Երկրագործութիւն, արուեստ և վաճառականութիւն.

Հարոյական կեանքի առաջին տարրն ալ սէրն է ըսինք։ Սակայն անասունը ևս կը սիրէ. այս սէրը ոչ այլ ինչ է, բայց եթէ զուգաւորութեան զգացումը։ Ընտանային սէրը ասկէ անդին չանցնիր։

Մարդս ալ կը սիրէ իբր նիւթական էակ. ոչ միայն մարմինի գեղութիւնը, այլ նաև ամէն տեսակ նիւթ։ Կը սիրէ իր հայրենիքը, կը սիրէ իր ընտանիքը, կը սիրէ իր նմանը, 'ի վերջոյ կը սիրէ նաև ընդհանուր մարդկութիւնը։

Միայն մարդս ընդունակ է այս սիրոյ, ըստ որում առաքինութեամբ միայն հնարին է այն, և անասունը առաքինութիւն չկրնար ունենալ։

Հայրենիքը կը սիրէ, և երբ կը զրկուի իր սիրոյն այս առարկայէն, անոր համար նաև արիւնը թափելու առաքինութիւնը ունի։

Կը սիրէ ընտանիքը և հետևաբար կը պարտաւորի պահել և բարգաւաճել զայն. այս ալ կըլլայ հնազանդելով պարտաւորութիւն, որ առա-

քինութեան դիտութիւնն է, այսինքն յանձնառու ըլլալով յոգնութեանց, վտանգներու և ամէն տեսակ գառնութեանց։

Կը սիրէ իւր նմանը. այսինքն կուներայ իւր կեանքին մէջ այնպիսի ժամեր և օրեր, ուր իւր ինքնութիւնը կուրանայ և ուրիշի մը վրայ կը փոխադրէ զայն։ Կը սիրէ մարդկութիւնը. այսինքն դիտէ նաև մեռնիլ յանուն զաղափարի մը ուսկէ կրնայ օգտիլ աշխարհս։

Ուրեմն անկարելի է սիրել առանց առաքինութեան, և առաքինութիւնը, հոգիի կարողութեանց վարժութիւնն է։

Ընաքինութիւնը, մարդկային սրտի և հոգիի վեհ և ազնիւ կարողութեանց այս կիրառութիւնը բարոյական աշխատութիւնն է որով կարատաբերին բարոյական կեանքի պիտոյքը։

Ասոր աշխատութիւնն ալ իւր բաժանումները և դասակարգութիւնները ունի, որոնք ընդհանուր կերպով երեքի կը բաժնուին.

Ճշմարտութիւն, արդարութիւն և գթութիւն.

Նիւթական աշխատութիւնը ամէն մէկ Ճիւղը եթէ ունի իւր բանուորը, առաքինութեան ամէն մէկ Ճիւղն ալ կը պարտաւորի ունենալ իւր ղինուորը։

Վ. ԵՐԶԸ ՅԱՋՈՒԹ ԲԷ-Ա։

ԼԷ ՄԻԶԷՐԱԳԼԸ

ՄԱՍՆ ԵՐՐՈՐԴ. ՄԱՐԻՈՒՍ

(Տե՛ս էջ 96.)

ԵՐԿՈՒ ԱՍՏՂԵՐՈՒ ՄԻԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ.

Մարիուս իւր երիտասարդական հասակին ամէնէն զուարթ և յուսադիր օրերուն հասած է. սակայն անիկա դեռ չսիրեր։ Կիներուն դէմ կարծես ներքին ատելութիւն մ'ունի. իւր թշնամութեան ժամանակ շատ անգամ տեսած է անիկա թէ աղջիկները մանաւորապէս զինքը կը դիտէին. և կարծելով թէ անոնց հետաքրքրութեան պատճառ իւր առև հագուստն է, երես գարձուցած էր իզական սեռէն։ Աղտը խօսելու համար խոսովանելու է սակայն թէ զինքը գիտող այն աղջիկներու հետաքրքրութեան պատճառ իւր հագուստը չէր, այլ երիտասարդական առոյգ հասակը և դեղանի դէմքը, որոնք կիներուն բերանի ջուրերը կը հանէին։ Գուրգեկրակ աբբայի մը տեղ կը դնէր Մարիուսը՝ կիներու հետ ամենևին յարաբերութիւն և բարեկամութիւն հաստատած չըլլալուն համար։ Սակայն Մարիուսի համար աշխարհիս մէջ երկու կին կար, որոնցմէ չէր խուսեր. Մին իւր սենեակը ապրող պառաւը. միւսն էր դեռահաս աղջիկ մը զոր կը տեսնէր շատ անգամ առանց դիտելու,

Մէկ տարիէ՝ի վեր Մարիուս Լիւքսանպուրի ամայի ծառուղիներուն մէկուն մէջ մարդ և աղջիկ մը կը տեսնէր հեռուէն, որոնք միշտ մի և նոյն նստարանին վրայ կը հանդիպէին քով քովի. անիկա պատահաբար ամէն անգամ այն ծառուղիին մէջը Ճեմելու ատեն զանոնք մի և նոյն տեղը նըստած կը տեսնէր։ Մարդը դրեթէ վաթսուն տարեկան էր. տրտում և ծանրաբարոյ կերևար։ Իսկ աղջիկը որ աջի անգամ անոր հետ ընկերանալով հոն եկած և նստած էր, 13 կամ 14 տարեկան էր, միանգամայն նիհար, գրեթէ տղեղ և անշնորհ։ Մարիուս քննեց այս աղջիկը որ տակաւին անձ մը չէր, յետոյ ուշադրութիւն չդրաւ։ Անկայն մեքենայաբար սովորութիւն ըրած էր իրեն նոյն ծառուղիին մէջ շրջագայիլ և զանոնք միշտ հոն տեսնել՝ առանց անոնցմէ տեսնուելու։ Աղջիկը սևեր հագուած էր, և այս պատճառաւ ուսանողները զանիկա Մատմուազէլ Նուար, իսկ հայրն ալ Պարոն լը Պլան կանուանէին՝ մազերը Ճերմկցած ըլլալուն համար։ Վեց ամիսի չափ Լիւքսանպուր երթալու սովորութիւնը կը գադրի այս մարդուն և աղջիկին կողմէն։ Մարիուս օր մը դարձեալ դէպ՝ի այն ծառուղին կերթայ և զանոնք դարձեալ հոն կը գտնէ մի և նոյն նստարանին վրայ։ Անկայն աղջիկը մի և նոյնը չերևար իրեն. հիմա անիկա անձ մ'էր, բարձրահասակ և դեղանի արցունք մը, որ կնիկի մը ամէն գմայլելի ձևերը ունէր այն վայրկենին ուր անոնք տակաւին միացած կը մնան մանկութեան ամէնէն անմեղ շնորհայ հետ. փախստական և անարատ վայրկեան, որու ինչ ըլլալը կրնայ հասկցուիլ սա խօսքէն. Տասն ու հինգ տարի։

Իւր հիանալի մազերը շագանակագոյն և ոսկեզօծ երակներով խառնուած էին. Ճակատը մարմարեայ կերևար, այտերն ալ վարդի տերևի մը կազմուած. դէմքին վրայ կարմրութիւն մը կար որ դեղնութեամբ խառն էր, սպիտակութիւն մը որ յուզուած էր, ազնիւ բերան մը, ուսկէ ժպիտը կելնէր իբր Ճառագայթ մը, և խօսքը իբր նուագի երգ մը....

Մարիուս երբ անոր քովէն անցաւ, չկրցաւ տեսնել անոր աչերը, որ խոնարհած էին. միայն

անոր շագանակագոյն երկայն վօնքը տեսաւ ուր հասնելու եւ ստուեր կը նշմարուէր: Ի սկզբան անիկա կարծեց թէ ինչ եւ նոյն աղջիկը չէ անիկա, բայց աւելի մօտէն քննելով ճանչցաւ թէ նոյն ինքն այն աղջիկն էր անիկա:

Վերջի ամսուան մէջ դեռահաս աղջիկը երիտասարդուհի մ'եղած էր: Ըլլս երեւոյթը շատ անգամ կը պատահի աղջիկներու մէջ. կայ վայրկեան մը ուր աղջիկները մէկ ակնթարթի մէջ կը փթթին եւ յանկարծ վարդ կըլլան: Տակաւին երեկ մանուկ էին անոնք, այլ այսօր տեսնողին անհանգստութիւն կուտան: Իսկ այս աղջիկը ոչ միայն մեծցած այլ նաեւ տեսլական գեղեցիկ մ'առած էր: Ինչպէս որ ապրիլի մէջ երեք օր կը բաւեն տեսակ մը ծառերու ծաղիկներով ծածկուելու համար, վեց ամիս բաւական եղեր էր գանիկա գեղեցկութեամբ զարդարելու համար:

Ըմռնանք ըսելու թէ այս աղջիկը, որ յանկարծ ձեւ հագուստ մ'ունէր, հիմա՝ իր ճաշակի տէր՝ վայելուչ կերպով հագուած կապուած եւ ձեռներն ալ ձեռնոցներով ծածկած էր: Իսկ մարդը միեւնոյնն էր, միեւնոյն հագուստը ունենալով:

Մարիուս երբ երկրորդ անգամ երիտասարդուհիին քովը հասաւ, անիկա իր արեւանունքը վեր վերցուց. իր աչերը երկնային կապուտակութիւն եւ խորութիւն մ'ունէին, սակայն այս աչերուն մէջ տակաւին մանկային նայուածք մը կար միայն:

Ընտարբերութեամբ դիտեց զՄարիուսը, ապիկար անտարբերութեամբ եւ առանց զանիկա ազդունելու յանդգնութիւնը ունենալու անդին անցաւ, հինգ կամ վեց անգամ ևս երիտասարդուհիին նստարանին քովէն անցաւ ու դարձաւ, առանց նաեւ իր աչերը անոր դարձնելու:

Մարիուս հետեւեալ օրերն ալ Լիւքսանպուր եկաւ դնաց ըստ սովորութեան, սակայն ամենևին բանի մը տեղ չդրաւ "հայրին ու աղջիկին" ներկայութիւնը. իրեն համար անտարբեր արարած մ'էր երիտասարդուհին՝ ինչպէս վեց ամիս յառաջ իբր տղեղ, նոյնպէս հիմա ալ իբր դեղանի:

Օր մը պարտեզ մէջ, օդը ծանր եւ Լիւքսանպուրի պարտէզը ստուերով եւ արեւով ողողուած էր. երկինքը այն ասպիճան յստակ էր որ կարծես թէ հրեշտակները առաւօտեան լուացած էին զայն. ձնձղուկները շագանակենիներու խորեբէն փոքր աղաղակներ կարձակէին. Մարիուս իր բոլոր սիրտը բնութեան առջեւ բացած էր, բանի մը չէր մտածեր, միայն կապրէր եւ կը շնչէր: Երբ անցաւ նոյն նստարանին քովէն, երիտասարդուհին աչերը դէպ'ի անոր վեհացուց. երկուքին հայուածքը իրարու հանդիպեցան:

Ըլլս անգամ լինչ կար երիտասարդուհիին հայուածքին մէջ: — Ոչինչ, եւ ամէն բան: Մարիուս չէր կրնար ըսել լինչ որ կար այն հայուածքին մէջ, որն որ տարօրինակ փայլատակում էր:

Երիտասարդուհին խոնարհեց իր աչերը, եւ Մարիուս շարունակեց իր ճամբան:

Ըլս երիտասարդին տեսածը մանկան մը միամիտ եւ պարզ հայուածքը չէր սակայն, այլ գաղտնաւի վէհ մը, որ կիսովին բացուած ու յանկարծ դողուած էր: Կայ օր մը ուր ամէն երիտասարդուհի այսպիսի հայուածք մը կունենայ. վայ անոր որ հոն կը դանուի:

Ինքզինքին լինչ ըլլալը դեռ չդիտցող հոգիի մը այս առաջին հայուածքը կը նմանի երկինքի վրայ արշալոյսի մը: Ճառագայթաւոր եւ անծանօթ էութեան մը զարթուումն է այն: Ոկայ այնպիսի բան մը որ կարենայ արտադրել այս անակնուելի լուսին վառնգաւոր հաճոյքը, լոյս մը որ յանկարծ եւ անստոյգ կերպով մը կը ճառագայթի պաշտելի մը թութեան մը մէջէն եւ որն որ ներկային ամբողջ անմեղութեամբը եւ ապագային ամբողջ հեշտութեամբը կը բաղկանայ: Տեսակ մը տարտամ գորով մ'է այն որ պատահաբար կը յայտնուի եւ կսպասէ: Ծուղակ մ'է զոր անմեղութիւնը անդիտութեամբ կը լարէ եւ որով սիրտեր կը բռնէ այն՝ առանց դիտնալու եւ առանց կամենալու: Գրեթէ միշտ խորին մտախոհութիւն մը կը ծնի այս հայուածքէն հոն ուր տղամարդ մը հաստատուի այն: Ամէն անարատութիւնները եւ ամէն անմեղութիւնները իրարու կը հանդիպին այս ազետաւոր եւ երկնային ճառագայթին մէջ, որն որ, ամէնէն երեւելի պչրանքներուն վարպետութեամբ արձակուած հայուածներէն աւելի մոգական զօրութիւն մ'ունի՝ յանկարծօրէն սրտին խորերուն մէջ բանալու համար անուշահոտութեամբ եւ թոյնով լի այն ախտաւէտ ծաղիկը որ կանուանի սէր:

Մարիուս իրիկուն իր սենեակը կը դառնայ, եւ առաջին անգամ կը դիտէ որ իր հագուստը եւ կապուտը ձեւ եւ անշուք է, եւ թէ այսպիսի կերպարանքով Լիւքսանպուրի շրջազայելու երթալը անլուր ապշութիւն մ'է:

Հետեւեալ օրը Մարիուս իր նոր բանթալոնը, նոր ձիւքէն, նոր գլխարկը եւ նոր կօշիկները հագաւ եւ Լիւքսանպուր դնաց ձեռնոցով:

Ծառուղին հասնելով հեռուէն տեսաւ Պարոն

Լ֊ըպլանը և երիտասարդուհին. սեթրին վերջն վար կոձկեց. մարմնոյն վրայ ոդեկ մը կարկեց զոյն որպէս զի ծալք չունենայ, չաչուեթեամբ մը դիտեց իւր բանթալօնին փայլուն ցոլացումը, և քայլեց յառաջ դէպ 'ի նստարանը ուր նստած էր երիտասարդուհին: Այս քալուածքին մէջ յարձակում կար և անշուշտ աշխարհականութեան կէս կամք մ'ալ: Ուստի կրսեմ թէ քայլեց անիկա նստարանի վրայ, իբրը թէ ըսել ուզէի. Աննիպալ Հռոմի վրայ քալեց. . . : Մինչդեռ նստարանին կը մօտեր, միւս կողմէն իւր սեթրին ծալքը կը շիտկէր, և իւր նայուածքը երիտասարդուհիին վրայ կը հաստատէր: Այնպէս կերեւակայէր թէ ասիկա ծառուղիին ծայրը կապուտակ լոյսով մը կը ղեղուր:

Երբ որ կը մօտէր, իւր քայլերը կը ծանրանային. նստարանէն տակաւին բաւական հեռաւորութիւն ունեցող կէտի մը հասնելով կանգ առաւ, և նոյն իսկ ինքն ալ չգիտցաւ թէ ինչո՞ւ ընկրկեցաւ, թէև դեռ ծառուղիին վերջը հասած չէր. . : Հազիւ հազ երիտասարդուհին 'ի հեռուստ կրցաւ տեսնել զինքը և դիտել անոր վայելուչ կերպարանքը և նոր հագուստը:

Նստարանին հանդիսակայ կողմը հասաւ Մարիուս, և յետոյ դառնալով այս անգամ աւելի մօտեցաւ երիտասարդուհիին, սակայն անկէ անդին երթալու չդիտեմ ինչ անհնարինութիւն մը զգաց և վարանեցաւ:

Այնպէս կարծեր էր թէ օրիորդին դէմքը առ ինքն ծռուած էր: Սակայն առնական և բուռն ջանք մ'ևս ըրաւ, զսպեց իւր վարանումը և շարունակեց յառաջ երթալու: Վրանի մը վայրկեան ետք նստարանին առջևէն անցնելու յանդգնեցաւ, ուղիղ և հաստատ կերպարանքով, մինչև ականջները կարմրելով, առանց նայուածք մը նետել համարձակելու ոչ աջ և ոչ ձախ կողմը. . .:

Սիրտը սարսափելի բաբախումի մը ենթարկուեցաւ այն վայրկենին ուր անիկա անցաւ "բերդէն արձակուած թնդանօթի ռումբերուն մէջ տեղէն": Երիտասարդուհին նախորդ օրուան պէս տամասկեայ բօպայով, շղարշեայ փեղոյրով, ձեռնոցներով զարդարուած էր և ձեռքը ունէր ազնիւ տեսակ հովհար մը:

Մարիուս անպատում ձայն մը լսեց որ անշուշտ "իւր ձայնն էր": Հանդստօրէն կը խօսակցէր երիտասարդուհին և կարի յոյժ ազուոր էր: Ինքնին և մտապէս կը սէր անիկա "Սակայն կարելի չէր որ այս երիտասարդուհին իմ վրայ յարգ և համարում չունենայ սակաւ ինչ, եթէ իմանալու ըլլայ թէ ես եմ ժիլ Պլասի սկիզբը դրուած ծաղին բուն հեղինակը:

Ընդամ մ'ևս ծառուղիին մինչև ծայրը դնաց, որ բոլորովին մօտ էր դեղանի աղջիկին, յետոյ դարձաւ և ասոր առջևէն անցաւ. սակայն խեղճ սիրահարը բոլորովին դեղնած էր այս անգամ. . . .

Մարիուս Լիւքսանպուրգէն կը հեռանայ ժամերով մտածելէն և քայլելէն ետք, և համոզուած ըլլալով թէ անշուշտ օրիորդ Լանուարը և Պ. Լըպլանը դիտած է թէ իւր փայլուն բանթալօնը և նոր սեթրին, և թէ կանոնաւոր կերպիւ նոյն ծառուղիին մէջ շրջապայիլը, տուն կը դառնայ մռնչալով հայ ուտելու նոյն օրը:

Մարիուս ամէն օր իւր նոր զգեստները կը հագուէր, դիրք մը կառնուր ձեռքը, Լիւքսանպուր կերթար, տեղ մը կը նստէր երիտասարդուհիէն տեսնուելու չափ հեռաւորութեամբ, դիրքը կարգալ կը ձևացընէր ժամերով, առանց դարձուներու և ոչ մէկ երես: Օրմը Մարիուս իւր սովորական նստարանին վրայ մտածելու առեն յանկարծ սկսաւ սարսիլ: Ծառուղիին ծայրը դէպք մը տեղի կունենար: Պ. լը Պլան և իւր աղջիկը իրենց նստարանէն կելլեն և կսկսին զալ ծառուղիին դէպ 'ի մէջ տեղը ուր էր Մարիուս: Ասիկա դիրքը դադցեց, գարձեալ բացաւ, և աշխատեցաւ որ կարգայ, խեղճը կը դողար, վասն զի սրբուհիներու պսակը ուղղակի իրեն կուգար: — Ո՛հ, ո՛վ Աստուած, ըսաւ միտքին, ամենևին ժամանակ չպիտի ունենամ շնորհքով կայնուածք մ'ունենալու:

Սակայն մարդը և աղջիկը կը յառաջանային: Այնպէս կերևար Մարիուսի թէ դար մը կը տևէր անոնց գալուստը և թէ սակայն միայն վայրկեան մ'էր տևածը: Ի՞նչու դէպ 'ի հոս կուգան, հարցուց իւրովի: Ի՛նչ. ուրեմն ասիկ՛ պիտի անցնի առնիկա. իւր ոտքերը այս աւազին վրայէն, այս ծառուղիին մէջ, իզմէ երկու քայլ անդիէն պիտի քայլե՛ն: Խեղճը տակնուվրայ եղած էր, կուզէր կարի յոյժ դեղեցիկ ըլլալ ինքը. . .:

Մարիուս անոնց մօտիլը տեսնելով գլուխը խոնարհեց, և երբ վերցուց գարձեալ, մարդը և աղջիկը բոլորովին մօտեցած էին: Երիտասարդուհին անցաւ անոր առջևէն, և անցնելով անգամ մը նայեցաւ անոր: Այեցաւ անոր անթարթ աչով մը և այնպիսի խորհուն անուշութեամբ մը որ Մարիուսը սարսռեց գլուխէն մինչև ոտքերը:

Այնպէս կարծեց անիկա թէ երիտասարդուհին զինքը կը յանգիմանէր այնչափ առեն սպասելուն և իրեն չմտեննալուն համար, և թէ կըսէր իրեն,

"Ինթէ դուն չեկար, ահա ես եկայ": Մարիուս հիացաւ մեծ երբ տեսաւ անոր բիբերը որք լի էին ճառագայթներով և վիհերով:

Ուղեղին մէջ հրալի վառարան մ'ըլլալ կըզգար Մարիուս. երիտասարդուհին իրեն եկած էր, ահ, ինչ ուրախութիւն: Մանաւանդ թէ ինչպէս նայած էր իրեն....:

Երբ երիտասարդուհին կը հեռանայ, ինք ևս կը թողու Լիւքսանպուրը՝ զանիկա վերստին տեսնելու յոյսով: Ճամբան Գուրֆեյրաքին կը հանդիպի, ճաշի կը հրաւիրէ, և պիչերն ալ թատրոն կը տանի զանիկա ծախքը ինքը քաշելով: Ու առաջիւ Մարիուս ալ կը սիրէր, մեծ հեշտախառնութիւն մը զգուած էր անոր սիրոյ:

Ընոր այսպէս սիրահարիլը, հեշտախառնութեան բռնուիլը, ապրելու եղանակը փոխելը միայն մէկ նայուածքէ յառաջ եկած հեռաւութիւն մ'էր:

Կիներուն նայուածքը տեսակ մ'առերեւութապէս հանդիստ այլ սարսափելի անիւներու կը նմանի: Ամէն օր այս անիւներուն քովէն կանցնիս հանդստաբար և անպատուհաս՝ առանց կասած մ'ունենալու: Կուգայ վայրկեան մ'ուր նաև կը մոռնաս թէ այդ բանը հոն առջեդ է: Կերթաս, կուգաս, կերազես, կը խօսիս, կը խնդաս. բայց յանկարծ բռնուիլ կը կարծես: Ալ լմնցաւ:

ԱՇԽ. ԵՒ ԱՇԽ.

Ներկայ տարւոյս Օգոս. 26ին ամերիկայէն կը գրեն մեզ,

"Խնդրեմ այսուհետև իմ կողմանէ չսպասրաստրուիք Աշխատասէր, քանզի ծանօթութեան արժանի բան մը չեմ կարգար այդ թերթին մէջ, եթէ ոչ օթեկ լուրեր, յետադիմական կարծիքներ և լիաբերան գովեստ նաև անպիտան կրօնաւորներու վրայ: Միայն խնդրեմ, հաձեցէք շարունակ ղրկելու ինձ Ծաղիկը, Արեգան, Վաթսոյը Հավաքոյը և Մասիսը:

Այս յօդուածէն կը տեսնուի որ Ամերիկա բնակող Հայոց ևս զգուանք պատճառած է Աշխատասէր երկար գրուածները և վիճաբանութիւնները ղրկերը պաշտպանելու և սահմանադրութեան հակառակելուն մասին:

— Իզմիրի գործադիր օղնական ժողովը իր առաջին նիստը ըրաւ Քաղաքական և Նրբեսփոխանական ժողովոյ ընտրութեան գործողութիւնները սկսելով: Այս լուրը հաձութիւն կը պատճառէ մեզ, ըստ որում կերևայ թէ նոյն ժողովի Մեծամասրպ անդամոյ մէջ սէր և միաբանութիւն կը տիրէ: Մեր գժբաղդ ազգը տեսլութեան և անմիաբանութեան հարուածները այնչափ զգացած է արդարև, որ ալ ոչ ոք կուբանայ թէ Հայ ժողովուրդին ընկերային առաքինութիւններու առաջինը պէտք է ըլլայ միաբանութիւնը և սէրը: Միաբանութիւնը և սէրը զօրութիւն է, որն որ խորհող գլուխներու առաջնորդութեամբը կը տափարակէ ամէն քարուտ ասպարէզները և կը գիւրացնէ ժողովուրդին յառաջադիմական քայլափոխները: Կը լսենք նաև թէ Մեծարդոյ Սիմոն Ղալ վ. եմեանը և Ա. Յակոբ Ղալ Քարագաշեանը սկսեր են կամ պիտի սկսին շարունակել իրենց թաղական անդամութիւնը: Ինթէ ատոյգ է այս, ոչ նուազ ուրախութիւն կը պատճառէ թէ մեզի և թէ այն ամէն անձանց, որոնք դառնապին կը ցաւին Իզմիրի աղգայնոց երկպառակութեան վրայ:

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄՆԵՐ

Օսմանեան տէրութեան վեհափառ կայսեր լուսանկար պատկերահանք Պետուլլահ Եղբարց երկուքը Պօլսէն Իզմիր գալով սակաւառիկ ժամանակի մը համար Մեծիթէյէ ճապոնէն, գաղղիոյ հիւպատոսարանէն անդին գործարան մը հաստատեցին, ուր հասարակութիւնը կրնայ դիմել ըստ կատ. Նոյեմ. 7էն սկսելով:

Ազգային ճարտար արուեստաւորաց արդիւնքը պակեստով ծանուցանելը աւելորդ կը համարիմք, վասն զի նոյն իսկ իրենց համբաւաւոր անունը կը բաւէ իմացնելու թէ ինչ աստիճան յառաջացուցած են այս գեղեցիկ արուեստը Ըրևելքի մէջ: Միայն սա կրնանք ըսել՝ իբր ապացոյց իրենց ճարտարութեան՝ թէ այս վերջին ժամանակներս Գերմանիոյ գեղարուեստից ընկերութիւնը վկայականով մը պսակեց անոնց եռանդուն և յարատև աշխատանաց արդիւնքը, և նոյն վկայականը Պօլիս իրենց գործարանին մէջ ամենուն ուշադրութիւնը գրաւած է արդէն:

Պետուլլահ եղբարց հոս շինելու գործոց վրայ հարևանցի դաղափար մը կրնանք տալ:

" Ամէ մանկտոյ և թէ ընտանեկան բազմաթիւ
" խումբեր մեծ և միջակ դիրքով:

“Ըլլելանկար կամ ֆըլն ուբ վիլլէ ամէն ձե-
“ւով, թէ ամբողջ մարմնով, թէ կիսամբ և թէ
“մինչև ’ի ծունր դարձեալ նոյն դիրքով պըտի
“խումբեր։

Տէրութեան հոչակաւոր անձանց և ղբեթէ բոլորը պաշտօնատեարց կենդանագիրները նոյն գործարանը պիտի դնուին փափաքողաց ծախուելու նպատակաւ, նոյնպէս տաճկաստանի զանազան հագուստաները ներկայող պատկերներ։

Տալակոյս չկայ թէ Ըպտուլլահ եղբարց այս բարեբաղդ ձեռնարկութիւնը յարգոյ հասարակութիւնը պիտի ուրախացնէ, և որպէս զի ամբողջ հասարակութեան հաճութիւնը ըստ ամենայնի կատարեալ ըլլայ, շինուելիք գործոյ դիները այնպիսի կերպով պիտի հաստատուին որ ամէն կարգի անձանց դիւրին ըլլայ մերձենալ այդ դիներուն։

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԿԱԶԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Կազով լուսաւորելու Օսմանեան ընկերութեան գործակալը իմաց կուտայ Իզմիրի բնակչաց որ անոնք որ իրենց բնակած թաղերը այս կերպով լուսաւորել կ’ուզեն, իրենց խնդրագիրը էմլաքի Յանձնաժողովին խրկել պէտք են, որ հասարակաց ծառայող այս մասին տեսչութիւնը իւր վրայ առած է, ինչպէս նաև գաշնագրութիւնները ստորագրելով կազը հաստատուի պիտի։

Իզմիր 29 Հոկտեմբեր 1864

Գործակալ.

Ձ. ԿԷՆՏԷՆ

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԿԱԶԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Օսմանեան կազի ընկերութեան հաստատութիւնը կը ծանուցանէ հասարակութեան, որ ամէն անոնք որ իրենց տուներնուն, մթերանոցներնուն, խանութներնուն, և մէջ կազ առնելու դիտաւորութիւններնուն առջևնուս Նոյեմբեր 1էն եմք կը յայտնեն, պէտք են հեռևեալ պայմաններուն հաճութիւն տան, որոնք անցեալ Դեկտեմբեր 15ին եղած շրջաբերականին տեղ կը բռնեն։

Կազ գործածողները բան չպիտի հատուցանեն բարակ խողովակներուն համար, որոնք հաստ խողովակներէն ելլելով մինչև իրենց դրան սեմը կը հասնին, թէ որ հեռևեալ երկայնութիւնները չեն անցնիր։

1 կատուց՝ (լոյս) 10 ոսք, 2 կատուց՝ 15 ոսք, 3 կատուց՝ 20 ոսք, 4 կատուց՝ 25 ոսք, 5 կատուց՝ 30 ոսք, 10 կատուց՝ 40 ոսք, 20էն մինչև 30 կատուց՝ 50 ոսք, 30էն մինչև 50 կատուց՝ 60 ոսք։

Թէ որ այս երկայնութիւնները անցնին, կազ գործածողը աւելորդը պիտի հատուցանէ։ Բոլոր միւս ծախքերը կազը գործածողին վրան են։

Կազ խնդրելու համար պէտք է լեցնել սըպուած օրինակ մը, որոնցմէ ընկերութեան գրատունը կը գտնուի, և ամէն մէկ կազի կատուցի համար կէս օսմանեան լիրայ աւանդ դնել իբր առհաւատչեայ, որն որ երբոր բոլոր աշխատութիւնները կը լմընան հատուցուելու սակին մէջ պիտի հաշուի։

Կազը չափով պիտի ծախուի, ըստ նշանակիչ գործիքին որ կազը գործածողին տանն իսկ մէջ պիտի դրուի, 1000 անգղլիական խորանարդ ոսքը՝ 70 ղուրուշի, (տաճկի լիրան 100 ղուրուշ հաշուելով)։

Վճռուած կազին գինը ամէն երկու ամիսէն վերջը պէտք է հատուցուի և երբոր չհատուցուիր, ընկերութիւնը իրաւունք ունի կազը դադրեցնելու մինչև որ ամբողջ հատուցուի։

Համարաչափը կազ վաճառողներուն վրայ է, բայց սակայն ընկերութիւնը յանձնառու կ’ըլլայ վարձել զայն անոնց որ ծախու առնել չեն ուզեր, որուն վարձը՝ տարին իր արժէքին վրայ 0/0ին 20 սահմանուած է։

Վարձուած համարաչափերուն նորոգումները և մաքրելը ընկերութեան վրայ է։

Իզմիր 25 Հոկտ. 1864

Գործակալ.

Ձ. ԿԷՆՏԷՆ

ՇԱՐԱԳԻՐ—ՑՆՕՐԻՆ

ԳՐ. ՉԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ

ՁՄԻՒՌՆԻՑ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՏԷՏԷՔԵԱՆ